

УДК 155.9

Компоненти психологічної готовності дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування

Сафонова С.Б

Svetasafonova90@gmail.com

В статті проаналізовано визначення компонентів психологічної готовності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до переходу в різні форми життєвладштування: когнітивний, мотиваційний, емоційний. Встановлено, що більша частина дітей молодшого шкільного віку та підлітків знають про форми влаштування. Мотивом до переходу в нову сім'ю став негативний минулий життєвий досвід, оскільки біологічні батьки вели асоціальний спосіб життя; позитивний досвід в біологічній сім'ї та центрі соціально-психологічної реабілітації. З'ясовано, що у дітей молодшого шкільного віку позитивні емоції переважають над негативними, у підлітків навпаки негативні над позитивними. Оскільки, діти молодшого віку хочуть щоб нові батьки про них піклувались, допомагали та любили. Підлітки навпаки звикли до асоціального способу життя і нічого не хочуть змінювати в своєму житті.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку; підлітки; готовність; компоненти.

В статье проанализированы определения компонентов психологической готовности детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки к переходу в различные формы жизнеустройства: когнитивный, мотивационный, эмоциональный. Установлено, что большая часть детей младшего школьного возраста и подростков знают о формах устройства. Поводом к переходу в новую семью стал негативный прошлый жизненный опыт, поскольку биологические родители вели асоциальный образ жизни; положительный опыт в биологической семье и центре социально-психологической реабилитации. Установлено, что у детей младшего школьного возраста положительные эмоции преобладают над негативными, у подростков наоборот негативные над положительными. Поскольку дети младшего возраста хотят, чтобы новые родители о них заботились, помогли и любили. Подростки наоборот привыкли к асоциальному образу жизни и ничего не хотят менять в своей жизни.

Ключевые слова: дети младшего школьного возраста; подростки; готовность; компоненты.

In the article we have analyzed the components of psychological readiness in orphans and children deprived of parental care for the transition to various forms of living: cognitive, motivational, and emotional. It has been established that the majority of children at junior school age and adolescents know about the forms of living. The motive for the transition to a new family has become a negative past experience, as biological parents conducted an antisocial way of life; positive experience in the biological family and the center of social and psychological rehabilitation. It was found that in children of junior school age positive emotions predominate over the negative ones, while teenagers in the contrast have more negative emotions than positive, because young children want new parents to care, help and love them. Teens in the contrast are accustomed to an antisocial way of life and do not want to change anything in their lives.

Key words: children of junior school age; teens; readiness; components.

Актуальність проблеми дослідження полягає в тому, що в останні роки в Україні проводиться робота по деінституалізації виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проте розвиток різних форм виховання дітей-сиріт гальмується відсутністю критеріїв їх соціально-психологічної готовності до життя в нових умовах.

Владштування дітей-сиріт відбувається за наявності місця у відповідній формі життєвладштування, а не за готовністю дитини до такого переходу. Це призводить до ускладнення адаптації дитини і навіть до викривлень її особистісному розвитку.

На формування готовності дитини-сироти до переходу в різні форми життєвладштування впливає досвід проживання в сім'ї (Г.М Бевз, В.Н Ослон). В залежності від минулого життєвого досвіду дітей-сиріт потрібно обирати відповідну форму життєвладштування. Крім цього потрібно готувати до переходу у сімейні форми життєвладштування ще і потенційних прийомних батьків. Практика сьогодення показує, що дитина повинна прийняти ту форму життєвладштування яку їй пропонують дорослі. Проте, в цьому разі її суб'єктність нівелюється.

Мета роботи визначити компоненти психологічної готовності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до різних форм життєвладштування.

Виходячи з теоретичного аналізу форм життєвладштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування було з'ясовано, що однією з умов ефективного влаштування дітей-сиріт є визначення їх психологічної готовності.

Проблема готовності до діяльності є однією із значимих в сучасній науці. У психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» трактується неоднозначно. Поняття «готовність» поширилося в науці в 50-60 рр. у зв'язку з дослідженням в лабораторії Б. Г. Ананьєва людини як суб'єкта діяльності. На сьогоднішній день накопичений достатній теоретичний та експериментальний матеріал про готовність людини до різних видів діяльності, сформульовано поняття готовності до праці, визначений її зміст, структура, основні параметри та умови, що впливають на динаміку, тривалість і стійкість готовності (М. І. Дьяченко, Л. А. Кандибович, Я. Я. Коломінський, А. І. Кочетов, Н. В. Кузьміна, Н. Д. Левітов та ін.).

Н. В. Кузьміна розглядає готовність як первинну, фундаментальну вихідну умову успішного виконання діяльності будь-якої складності. За своєю суттю готовність представляє міру мобілізації внутрішніх ресурсів людини з метою найбільш ефективного вирішення певних завдань.

Не менше важливо при оцінці готовності визначити внутрішні сили особистості, її потенціали та резерви. Готовність передбачає наявність певних знань, умінь, навиків; готовність до протидії, подолання перешкод, що виникають в процесі дії; приписування особистісного сенсу виконуваних дій. Готовність взагалі - означає положення підготовленості, в якому організм налаштований на дію або реакцію. Це такий стан людини, при якій вона готова отримати користь з певного досвіду. Цей стан допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати діяльність при появі непередбачених перешкод [2].

Для визначення психологічної готовності дітей-сиріт молодшого шкільного віку та підліткового до переходу в різні форми життєвладштування була проведена експериментальна бесіда на з'ясування когнітивного, мотиваційного та емоційного компонентів. Когнітивний компонент включає знання дітей про форми життєвладштування, ставлення до майбутнього та сім'ї. Питання в якій формі влаштування дитина хоче жити і що вплинуло на її вибір були направлені на з'ясування мотиваційного компоненту. Вивчення емоційного компоненту полягало в тому, щоб з'ясувати позитивні та негативні емоції з приводу життєвладштування. В ході пілотажного дослідження з метою способу виявлення емоційного компоненту було визначено типові відповіді стосовно емоційно значущих ситуацій. Визначені варіанти відповідей були проранжовані відповідно до ступеня вираження.

Дослідження проводилось на базі Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей №1 та Центру соціальної реабілітації дітей «Ковчег». У ньому взяли участь діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування: 40 дітей - молодшого шкільного віку, 40 дітей - підліткового віку.

В ході емпіричного дослідження психологічної готовності дітей молодшого шкільного віку та підлітків було з'ясовано, що з 40-дітей молодшого шкільного віку майже не знають про форми влаштування, а лише про прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу 15 дітей (37,5%). Причиною незнань дітей про форми влаштування є короткий термін перебування, а саме два місяці. Оскільки в цей період діти переживають розрив з біологічними батьками та немає бажання дізнаватись які є ще форми влаштування окрім біологічної сім'ї. Діти молодшого шкільного віку 25 особи (62,5%) та 40 підлітків (100%) знають про такі форми як прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, центри соціально-психологічної реабілітації, інтернат, соціальний гуртожиток. Оскільки, дітям психологи та вихователі центрів розповідають про умови в кожній формі, скільки дітей живе, що діти зможуть повноцінно ходити до школи та спілкуватись з друзями та родичами якщо ті позитивно налаштовані на контакт. Велика кількість дітей знають про те, що можна тимчасово жити в центрі соціально-психологічної реабілітації «Ковчег» та центрі «Місто щасливих дітей». Про центри діти найбільше дізнаються інформацію від інших дітей які проживають разом з ними, так як багато з них перебували в тих центрах і розповідають які там умови життя. Особливо, підлітки знають різницю між прийомною сім'єю та дитячим будинком, наголошують на тому що в першому менше дітей по кількості ніж в другому, але батьки однаково відносяться в цих формах. Діти молодшого шкільного віку знають дуже добре про форму влаштування як інтернат. Відповідну інформацію отримали від своїх біологічних батьків, тому що коли їх не слухались батьки погрожували їм, що відправлять в інтернат.

Відносно питання щодо уявлення про майбутнє та нову сім'ю, 11 дітей молодшого шкільного віку (27,5%) та 18 підлітків (45%) хочуть жити з біологічною сім'єю. Підлітки говорять, що в новій сім'ї не буде свободи та будуть окрім нього ще діти, а в біологічній сім'ї всюдозволеність. Діти молодшого шкільного віку аргументують свою відповідь тим, що це рідні батьки і вони їх люблять. Підлітки 10-осіб та 10 дітей молодшого шкільного віку ставляться до майбутнього позитивно, в них є прагнення навчатись та здобувати професію.

Діти молодшого шкільного віку 19 (47,5%) та 12 підлітків (30%) уявляють своє майбутнє з новою сім'єю. Для підлітків це змога мати нових друзів, для дітей молодшого шкільного віку будуть нові братики та сестрички, але саме головне що їх об'єднує це бажання мати повноцінну сім'ю.

Уявлення дітей молодшого шкільного віку 29 (72,7%) та 16 підлітків (40%) про нову сім'ю є позитивні. Для дітей нова сім'я є пріоритетом та початком нового етапу життя. Для 6 підлітків (15%) бажанням є самостійно жити і з мінімальною підтримкою, це можна реалізувати лише в соціальному гуртожитку.

Мотиваційний компонент відображає бажання чи не бажання дитини переходити в різні форми життєвладштування і що вплинуло на його вибір. Цей компонент є важливим, від нього залежить процес входження дитини в сім'ю. З 40 дітей молодшого шкільного віку 11 – осіб (27,5%), та 18 підлітків (45,0%) хочуть повернутись в біологічну сім'ю. Діти молодшого шкільного віку які хочуть повернутись в біологічну сім'ю аргументують це тим, що там про них піклувались, проявляли турботу, любили. Але з бесіди з психологом розуміємо, що справа в тому що про цих дітей піклувалась бабуся яка не в змозі далі це виконувати. Підлітки, які хочуть повернутись в біологічну сім'ю, їхні бажання полягають в тому, щоб їх забрали з центру додому. Аналіз даних вказує на те, що більша кількість дітей-сиріт прагне повернутись в свою біологічну сім'ю, не зважаючи на те, що вони були вилучені із асоціальних сімей. Підлітки пояснюють це тим, що вони чудово розуміють, що нова сім'я хороша, дружна, завжди разом. Але із власного досвіду вони розуміють, що це може бути лише гарною картинкою, тому діти вибирають біологічну сім'ю, оскільки вони знають на що чекати, але все таки надіються, що батьки зміняться.

Діти молодшого шкільного віку 29-особи (72,5%) та 16 підлітків (40%) хочуть жити в новій сім'ї. Діти молодшого шкільного віку мотивують це тим, що батьки будуть про них піклуватись, не будуть вести асоціальний спосіб життя та будуть жити разом із своїми братами та сестрами. Для підлітків мотивацією до переходу в нову сім'ю є те, що для них вона виступає як індикатор реалізації їхніх бажань. Вони прагнуть до свободи яка полягає в тому, що зможуть робити все, що захочуть. Але чудово розуміють, що не повернуться до минулого способу життя. В підлітків на першому місці є здобуття професії, пошук роботи, створення власної сім'ї. І в нових батьках вони бачать велику підтримку в цьому. Шестеро підлітків (15%) хочуть жити в соціальному гуртожитку, вони прагнуть до самостійного життя та в майбутньому побудувати власну сім'ю.

З'ясовуючи, що саме вплинуло на вибір дітей, де саме хочуть жити є негативний та позитивний досвід в біологічній сім'ї, зустріч з потенційними батьками та позитивний досвід в центрі в якому діти перебувають. З 40 дітей молодшого шкільного віку 28-осіб (70,0%) та з 40 підлітків у 25 (62,5%) був негативний досвід проживання в біологічній сім'ї, причиною слугувало асоціальний спосіб життя батьків та нехтування дитиною. У 7 дітей молодшого шкільного віку (17,5%) та 8 підлітків (20%) був позитивний досвід в біологічній сім'ї. Також у 5 дітей молодшого шкільного віку була зустріч з потенційними батьками, яка вплинула на вибір. Підлітки які мотивовані на влаштування в нову сім'ю 7 осіб, для них слугував позитивний досвід в недержавному центрі. Психологи та вихователі показали яке повинно бути ставлення батьків до дитини в сім'ї.

Для визначення емоційного компоненту психологічної готовності дітей-сиріт молодшого шкільного віку та підлітків в ході бесіди ми з'ясовували наступні показники: коли відчувають тривогу та радість з приводу біологічної та нової сім'ї. Ми визначали відповідні параметри для з'ясування як на емоційному рівні діти проявляють своє бажання чи не бажання переходити у відповідні форми життєвладштування.

Питання які були направлені на з'ясування тривоги, що діти більше не повернуться в біологічну сім'ю у 20-підлітків (20%) більша ніж у дітей молодшого шкільного віку 13 (32,5%). Причиною є те, що підлітки звикли до асоціального способу життя і нічого не хочуть змінювати, а діти молодшого шкільного віку навпаки хочуть щоб нові батьки піклувались та їх любили, оскільки біологічні батьки цього не робили.

Стосовно тривоги дітей, що їх не заберуть в нову сім'ю у 23-дітей молодшого шкільного віку (57,5%) більша ніж у 12-підлітків (30%). Зрозуміло, що дітей це питання є важливе, тому тривога виникає через те, що нові батьки від них можуть відмовитись. Також діти тривожаться того, що в новій сім'ї батьки їх будуть ображати, оскільки в біологічній сім'ї дітей били, батьки вели асоціальний спосіб життя. Шестеро підлітків хвилюються з приводу того, що не зможуть жити в соціальному гуртожитку. Оскільки, щоб потрапити до соціального гуртожитку необхідно відмовитись від асоціального способу життя та дотримуватись правил. Підлітки надіються, що вони виправились і більше не повернуться до минулого способу життя.

Відносно того як часто в дітей-сиріт виникає почуття радості отримали наступні результати. В дітей молодшого шкільного віку у 27 осіб (67,5%) та 14 підлітків (35%) почуття радості з приводу того, що їх заберуть та буде повноцінна нова сім'я, батьки будуть підтримувати та допомагати. У 30 підлітків (75%) та дітей молодшого шкільного віку 25 (62,5%) радіють, що їх відвідують родичі та біологічні батьки. Більшість з них розуміє, що не будуть жити з батьками, оскільки батьки ведуть асоціальний спосіб життя і не хочуть його змінювати але все ж таки вони рідні батьки.

Для дітей молодшого шкільного віку 18 осіб (45%) великою радістю є те, що вони будуть в новій сім'ї ходити до школи, навчатись, нові батьки водитимуть їх на різні секції. Причиною є те, що в біологічній сім'ї більшість дітей не ходили до школи та частково виражена педагогічна запущеність. У 16 підлітків (40%) які хочуть жити в новій сім'ї радіють тому, що нові батьки будуть для них наставниками та допоможуть у виборі навчального закладу, професії, допоможуть розставити пріоритети. Шестеро підлітків (15%) радіють тому, що будуть жити в соціальному гуртожитку.

Висновки.

1. Визначені показники психологічної готовності дітей-сиріт до переходу в різні форми життєвладштування, а саме когнітивний, мотиваційний та емоційний. Когнітивний компонент полягав у з'ясуванні знань дітей про форми влаштування, уявлення про майбутнє та сім'ю. Мотиваційний компонент відображає бажання дитини жити в якій формі влаштування та що вплинуло на його вибір. Емоційний компонент полягав у визначенні негативних та позитивних емоцій з приводу влаштування в нову сім'ю.

2. З'ясовано, що 62,5% дітей молодшого шкільного віку та 100% підлітків знають про форми життєвладштування. Оскільки дітям розповідали психологи, вихователі та інші діти в центрі.

3. Уявлення щодо майбутнього позитивне у 47,5% дітей молодшого шкільного віку та 30% підлітків для них пріоритетом є нова сім'я. Уявлення щодо нової сім'ї у 72,5% дітей молодшого шкільного віку та 40% підлітків є позитивним. Підлітки, які хочуть жити в соціальному гуртожитку (15%), оскільки прагнуть до самостійного життя.

4. Мотиваційний компонент відображає бажання дитини жити в якій формі влаштування та що вплинуло на його вибір. В новій сім'ї хочуть жити 72,5% дітей молодшого шкільного віку та 40% підлітків. На вибір вплинув негативний, позитивний досвід проживання в біологічній сім'ї, зустріч

з потенційними батьками та позитивний досвід в недержавному центрі соціально-психологічної реабілітації.

5. З'ясовано, що 67,5% дітей молодшого шкільного віку та 35% підлітків

радіють тому, що їх заберуть в нову сім'ю, але є тривога що через певні обставини діти залишаться в центрі, у перших (57,5%) переважає тривога ніж у других (30%). У 15% підлітків які хочуть жити в соціальному гуртожитку є тривога та радість з приводу їхнього майбутнього влаштування.

Перспективи дослідження полягають у розробці критеріїв соціально-психологічної готовності дітей-сиріт до переходу різні форми життєвладштування.

Література

1. Бевз Г. М. Приймна сім'я: соціально-психологічні виміри. Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 352 с.

2. Бевз Г. М. Посібник для соціальних працівників щодо підготовки та соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: У 2-х кн. – К.: Держсоцслужба, 2006. – Кн. 2. – 180с.

3. Райкус Дж., Хьюз Р. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: Практическое пособие: В 4 т. Т. II. Планирование и семейно-ориентированная социальная работа. – СПб.: Питер, 2009. – 256 с.

4. Комарова Н. М. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н. М. Комарова, Л. М. Мельничук, І. В. Пеша. К.: Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – Кн. 2. – 128с.

5. Ослон В.Н. Жизнеустройство детей-сирот: Профессиональная замещающая семья – М.: Генезис, 2006. – 368 с.

References

1. Bevz G. M. Pryjomna simja: sotsial'no-psykholohichni vymiry. Monohrafiya. – K.: Vydavnychy Dim «Slovo», 2010. – 352 s.

2. Bevz H. M. Posibnyk dlya sotsial'nykh pratsivnykiv shchodo pidhotovky ta sotsial'noho suprovodu pryjomnykh simey ta dytyachykh budynkiv simeynoho typu: U 2-kh kn. – K.: Derzhsoctsluzhba, 2006. – Kn. 2. – 180s.

3. Rajkus Dzh., H'yuz R. Social'no-psiologicheskaya pomoshch' sem'yam i detyam grupp riska: Prakticheskoe posobie: V 4 t. T. II. Planirovanie i semejno-orientirovannaya social'naya rabota. – SPb.: Piter, 2009. – 256 s.

4. Komarova N. M. Pytannya formuvannya efektyvnosti rodynnykh form vlashtuvannya ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya / N. M. Komarova, L. M. Mel'nychuk, I. V. Pyesha. K.: Derzhavnyy in.-t problem sim'yi ta molodi, 2004. – Kn. 2. – 128s.

5. Oslon V.N. Zhizneustrojstvo detej-sirot: Professional'noya zameshchayushchaya sem'ya – M.: Genezis, 2006. – 368 s.